

2

De deur van de Moviestar zwaaide open. Een man die Hartung nog nooit eerder had gezien betrad de winkel. 'Landmann is de naam, ik werk voor het nieuwstijdschrift *Fakt* en ik wil u graag interviewen.'

Hartung keek naar zijn laptop, waar gendarme Cruchot, aangemoedigd door een juichende non, net een prachtige achtervolging voltooide. 'Ik heb het nogal druk. Waar gaat het over?'

'Zoals u ongetwijfeld weet, is het over zes weken dertig jaar geleden dat de Muur viel.'

'Mmm.'

'We zijn bezig met een speciale editie en ik heb een paar vragen voor u. Het gaat over de vlucht vanaf station Friedrichstrasse op 12 juli 1983. Het treinstel van de S-Bahn dat naar het westen verdween. De massavlucht. U weet wel.'

'Ja, en?'

'Nou, ik heb de dossiers van de Stasi doorgenomen. U werd toentertijd als hoofdverdachte gearresteerd, als de voortrekker die het allemaal had georganiseerd.'

Hartung drukte op de pauzetoets en zette Louis de Funès midden in een woedeaanval stil. Zijn blik ging naar de journalist, die breeduit lachend voor hem stond. 'Voortrekker? Ik?'

'U was toen toch seinhuiswachter bij de Reichsbahn, op station Friedrichstrasse?'

'Plaatsvervangend seinhuiswachter.'

'Ook goed. In de dossiers staat...'

'Hebt u belangstelling voor films?'

'Ja, natuurlijk, hoezo?'

'Omdat dit een videotheek is en geen informatiedienst.'

‘Ik wil u alleen maar een paar vragen stellen.’

‘En u treft mij op een erg druk moment. Bent u al klant bij ons?’

‘Nee, ik wilde alleen maar...’

‘Vul dan eerst dit formulier in, het inschrijfgeld bedraagt tachtig euro.’

‘Waarom moet ik... Tachtig euro?’

‘Zodat ik tijdens werktijd met u kan praten. U kunt ook premiumlid worden, dat kost honderdtwintig euro en dan kan ik langer met u praten.’

De journalist keek Hartung geïrriteerd aan, maar begon toen gehoorzaam het formulier in te vullen. ‘Hier staat niets over inschrijfgeld.’

‘Dat is nog maar net ingevoerd. Je moet iets doen om de enorme toeloop in goede banen te leiden.’

De journalist keek de lege zaak rond en probeerde zijn ergernis te verbergen. ‘Oké, waar moet ik mijn handtekening zetten?’

Hartung nam tevreden het ingevulde formulier in ontvangst en gaf de man een receiptje voor de honderdtwintig euro. ‘Zo, nu kunnen we praten.’

‘In de dossiers staat dat u hebt gewerkt voor een organisatie die mensen hielp te vluchten, maar die aantijging was niet hard te maken.’

‘Wat een onzin.’

‘Wat is er daarna gebeurd? In de gevangenis Hohenschönhausen?’

In Hartungs hoofd werd iets in werking gezet, beelden kwamen weer boven. De lichte, met resopal gelamineerde tafel met de afgesleten hoeken. De glazen stenen in de vensteropeningen die het beeld naar buiten toe vervormden. Het brede, niet onvriendelijke gezicht van de verhoorder. Hartung schudde zijn hoofd. ‘Dat is eeuwen geleden.’

‘Vertel eens.’

‘Weet ik veel, ze hebben me afgevoerd, ik zat een tijdje in de bak, ik moest stomme vragen beantwoorden en stond na een paar dagen weer buiten. Niks schokkends.’

‘In de dossiers staat dat u een wissel zou hebben gemanipuleerd, waardoor een treinstel van de S-Bahn met 127 passagiers aan boord naar het westen kon rijden.’

‘Tja, als dat er zo staat...’

‘Meneer Hartung, ik ben nu premiumlid, of bent u dat alweer vergeten? Er moet toch een reden zijn geweest waarom u werd gearresteerd.’

‘Geen idee, iets met die stomme wissel.’ Hartung rook opeens weer die geur, een mengsel van machineolie, teer, stof en door de zon verhit metaal. Hij voelde weer de rails beven onder de zware wielen van de S-Bahn. Hij hoorde het knarsen van de wiellagers, het krijsen van de remmen, de ruisende stemmen uit de intercom. Het was er opeens allemaal weer, alsof er in zijn hoofd een kamertje zat dat uitsluitend met deze herinneringen was gevuld. Een kamer waar hij al heel lang niet meer was geweest. De herinneringen voelden vreemd aan, alsof ze uit een ander leven kwamen, maar tegelijk waren ze zo helder en duidelijk dat het leek alsof hij gisteren nog over de ballast van station Friedrichstrasse was gelopen, in zijn donkerblauwe Reichsbahnkloffie, met de seinlamp in zijn hand.

‘Hallo, meneer Hartung! Hoe zat het met die wissel?’

Hartung dook op uit zijn gedachten en keek de journalist aan, die hem nieuwsgierig monsterde. ‘Ik weet het niet meer. Het is alsof ik aan u zou vragen of het meisje met wie u voor het eerst hebt gezoend een rode of een blauwe jurk droeg.’

‘Wat een belachelijke vergelijking!’

‘Vind ik niet,’ zei Hartung.

‘Ze droeg een broek.’

‘Braaf kusje of tongen?’

‘Wat gaat u dat aan?’

‘Weet u, dat vraag ik me ook al de hele tijd af.’

‘Goed, meneer Hartung, ik begrijp denk ik wel waarom het gaat. Ik wil best het eerste platinumlid van uw videotheek worden. Ik betaal vierhonderd euro als u me uw verhaal vertelt.’

‘Achthonderd.’

‘Zeshonderd.’

‘Goed.’ Hartung pakte nog een biertje uit de koelkast en zette ook voor de journalist een flesje neer. Hij deed zijn best om het zich te herinneren, het beloofde geld spoorde hem heel erg aan. Wie had ooit kunnen denken dat hij nog eens zeshonderd euro, dus twaalfhonderd D-mark, wat zeg maar neerkwam op zo’n zesduizend Oost-Duitse mark, zou krijgen voor het vertellen van een paar oude Reichsbahnverhalen.

‘Je had zo’n vergrendelingspin, die moest je er met de hand uittrekken voordat je de wissel elektrisch kon omleggen. Het was de wissel van spoor 6, relaiskast 38.’ Hartung hoorde zichzelf praten en was verbaasd hoeveel hij nog wist. Relaiskast 38, niet te geloven! Steeds meer beelden wervelden door zijn hoofd. De werkplaats onderin. De bankschroef, de metaalkrullen. Wat had hij vaak in die werkplaats gezeten, op het houten krukje naast de kast met gereedschap. Hartung zag de telefoon met de groene en de rode knop voor zich. De draagbare radio met de afgebroken antenne. De gietijzeren kachel waarin ze ’s winters de rotte bielen hadden opgestookt.

‘Wat was er zo belangrijk aan die wissel?’

‘Via die wissel konden de treinstellen die in het oosten waren gerepareerd terug naar West-Berlijn worden gereden.’

De journalist haalde een notitieblok en een pen uit zijn tas en begon aantekeningen te maken. ‘Ik dacht dat het Oost-Berlijnse S-Bahnnet volledig was gescheiden van dat in het westen.’

‘Was het ook,’ zei Hartung. ‘Maar bij station Friedrichstrasse lag dus die ene wissel, daar waar de treinen uit het oosten aankwamen. Normaal gesproken reden de treinen over die wissel langs het oostelijke perron, maar als je hem in een andere stand legde, konden ze over spoor 2 rijden. Dat was het spoor voor verder gelegen bestemmingen, in dit geval het westen.’

‘Daarom zat er een beveiliging op die wissel?’

‘Ja, die vergrendelingspin.’

‘En wat is er nu precies gebeurd in de nacht van 12 juli 1983?’

‘Ik had dienst, ik deed eerst in de werkplaats een dutje. Op een gegeven moment kwam er een telefoontje van het seinhuis, dat de beveiliging van de wissel van spoor 6 eraf moest. Dat kwam

bijna nooit voor, en meestal werd dat ook nog van tevoren aangekondigd, dus dat verbaasde me nogal. Ik ging naar buiten om die pin los te maken, maar die zat vast, en toen ik het met een pijpsleutel probeerde, brak hij af.

‘En toen?’

‘Normaal gesproken moest je zoiets meteen melden, maar dan had ik ook meteen een nieuwe pin moeten regelen en dat was om drie uur ’s nachts niet zo simpel. Ik dacht, dat doe ik morgen wel, in alle rust. Die wissel kon nu immers worden omgelegd en daar ging het om.’

‘Hebt u de wissel omgelegd?’

‘Nee, dat ging elektrisch, dat werd allemaal vanuit het seinhuis bediend. Ik heb mijn collega ingelicht dat de beveiliging eraf was en daarna ben ik terug naar de werkplaats gegaan en daar gaan liggen.’

‘Maar u had toch dienst?’

Hartung moest lachen. ‘Ja, en? Nachtdienst was bij de spoorwegen meer nacht dan dienst. Als het niet nodig was, maakte niemand je wakker. Om zeven uur werd ik afgelost. Ik ging naar huis, kroop weer in bed, en ’s middags stond de Stasi voor de deur.’

De journalist liep onrustig door de winkel heen en neer. ‘Dat betekent dat u tot in de middag niets meekreeg van die grootscheepse vlucht?’

‘Nee, natuurlijk niet, ik lag toch te slapen? Die lui van de Stasi hebben me dat later allemaal verteld. Ze wisten niet waar ze het zoeken moesten van de spanning, maar dat is logisch als er opeens een trein vol passagiers over de streng bewaakte staatsgrens naar het westen hobbelt. En toen werd er ook nog beweerd dat ik dat had gedaan.’

‘Maar dat was toch ook zo? In de dossiers staat dat de afgebroken vergrendelingspin in de wissel vastgeklemd zat. Daardoor blokkeerde de wissel toen die later weer moest worden teruggezet en dat hebben uw collega’s in het seinhuis blijkbaar niet gemerkt.’

‘Dat konden ze ook niet merken. In dat seinhuis drukten ze op

een knop en dat was het dan. Zo ging dat eigenlijk altijd.

‘Behalve tijdens die ene nacht, met als gevolg dat de eerste trein volgens dienstregeling, die om 4.06 uur vanaf de Marx-Engels-Platz op station Friedrichstrasse aankwam, van daaruit verder naar het westen kon rijden.’

‘Tja, die dingen gebeuren.’

‘Is dat alles wat u er over te zeggen hebt?’

‘Natuurlijk heb ik die nacht niet geheel volgens de voorschriften gehandeld. Maar het was alleen maar een domme vergissing, een aaneenschakeling van onvoorziene omstandigheden, zoals dat heet. Ik had het niet gepland. Dat snapten die lui van de Stasi op een gegeven moment ook wel, anders hadden ze me niet vrijgelaten.’

Hartung haalde nog twee flesjes bier uit de koelkast, want al dat gepraat maakte dorstig. Hij proostte met de journalist. ‘Op de Reichsbahn!’ riep Hartung, wiens humeur steeds beter werd.

‘Meneer Hartung,’ zei de verslaggever, die hem indringend aankeek, ‘ik begrijp dat u een zo lang bewaard geheim niet zomaar wilt prijsgeven. Ik heb in de dossiers kunnen lezen wat de Stasi u allemaal heeft aangedaan. En als u toen ondanks de martelingen hebt gezwegen, waarom zou u dan nu wel praten, nietwaar?’

‘Martelingen?’

‘Het staat allemaal hierin,’ zei de journalist, die op een stapel papier tikte die hij voor zich had neergelegd. ‘Ik citeer: “De beschuldigde bleef ondanks een twee maanden durende verzwaarde speciale behandeling volharden in zijn relaas dat hij geen medeplichtigen of opdrachtgevers had.” De journalist haalde diep adem. ‘Ik weet wat een verzwaarde speciale behandeling inhoudt.’ Hij knikte veelbetekenend. ‘U hoeft het voor mij niet te bagatelliseren, meneer Hartung, ik heb groot respect voor uw ijzeren wilskracht en voor uw moed.’

‘Ik heb echt geen flauw idee waar u het over hebt,’ zei Hartung.

‘In Stasi-gevangenis Hohenschönhausen betekende een verzwaarde speciale behandeling systematische onthouding van slaap, psychische uitputting, isolatie, te weinig eten. En dat twee

maanden lang, dat houdt geen mens vol. Maar u blijkbaar wel. U bent, als ik dat zo mag zeggen, een held.'

Hartung begreep er inmiddels helemaal niets meer van. Isolatie? Psychische uitputting? Goed, hij had weliswaar alleen in een cel gezeten en tijdens die dagen daar uitsluitend zijn verhoorder gezien. Hij herinnerde zich de lange gangen waarin voetstappen echoden, zware stalen deuren die dreunend in het slot vielen. En natuurlijk was hij bang geweest, hij had bagger gescheten. Hij had nog nooit in de gevangenis gezeten, hij had geen idee wat ze van hem wilden. En na de tweede nacht daar had hij gedacht dat hij er nooit meer uit zou komen.

Maar hij had in ieder geval genoeg te eten gekregen. En slapen kon hij overal. Zijn verhoorder had hem zelfs sigaretten aangeboden, ze hadden veel over locomotieven en de techniek van het seinwezen gesproken, die gast was een echte treinengek geweest. Dat was zo'n beetje alles wat hij zich kon herinneren. Of was hij soms iets vergeten? Hartung wist dat hij soms de neiging had om vervelende ervaringen te verdringen, om zich alles fraaier voor de geest te halen dan het in werkelijkheid was gegaan, om zijn leven achteraf als een soort van best-of-versie vorm te geven. Maar twee maanden marteling vergeten, dat lukte zelfs hem niet.

In de loop der jaren had hij er zelden aan teruggedacht. Eigenlijk alleen als er tijdens een van die val-van-de-Muur-jubilea weer over allerlei spectaculaire vluchtacties werd verteld. Als er op tv-beelden werden vertoond van de mensen die in de zomer van 1983 zo plotseling met de S-Bahn in het westen terecht waren gekomen. Gek genoeg had het hem nooit zo geïnteresseerd. Het leek zo onwerkelijk, net een sprookje uit lang vervlogen tijden.

Er was een keer een oproep op de radio geweest, dat er werd gezocht naar getuigen van de vlucht met de trein, maar Hartung was nooit op het idee gekomen om zich te melden. Het was allemaal verleden tijd, het betekende niets meer voor hem. Misschien kwam dat door het 'nieuwe leven', zoals zijn verhoorder het had omschreven. Hartung hoorde diens stem weer, rustig, bijna vriendelijk, maar ook dreigend. De man had vlak voor hem gestaan, Hartung had zijn adem geroken, zijn neusharen gezien,

de wrat op zijn bovenlip. ‘Luister heel goed, meneer Hartung,’ had zijn ondervrager gezegd. ‘U leidt vanaf dit moment een heel nieuw leven, u rept nooit meer, met geen woord, over wat er die nacht op station Friedrichstrasse is gebeurd. U rept met geen woord over wat er hier in Hohenschönhausen is gebeurd. Nooit! Tegen niemand!’

Twee dagen nadat hij uit de gevangenis was vrijgelaten was er een grijs Barkasbusje voor zijn deur gestopt. De chauffeur sjouwde samen met hem zijn spullen naar buiten en daarna reden ze naar Bärwalde, dat Saksische dorpje aan de oever van de Spree, dat slechts een paar honderd meter verwijderd lag van de groeve, zijn nieuwe werkplek. Hartung wist niet meer wat hij toen had gevoeld, wat hij allemaal had gedacht. Hij wist alleen nog dat er kort daarna iets veel belangrijkers was gebeurd. Een gebeurtenis die hij nooit zou vergeten, die tot op de dag van vandaag alle andere in de schaduw stelde: hij had Tanja leren kennen.

Hij was meteen smoorverliefd geweest, al toen hij haar voor het eerst zag, in het kantoortje van de leider van de arbeidersbrigade. Die spottende blik, dat lange blonde haar. Ze zei: ‘Kijk daar eens, een nieuwe.’ En toen hem zo snel geen antwoord inviel, schoot ze in de lach. O, die lach. Alsof je een geit onder haar hoeven kietelde, zei de brigadeleider. En Tanja maalde daar niet om. Want als ze lachte, dan lachte ze, en als ze vloekte, dan vloekte ze. En als ze lief had, dan had ze lief. Ze was onbevreesd en eerlijk, als een kind dat nog geen kwaad kent. Ze sloot geen compromissen, ze kon genieten zonder na te denken. Bij haar vergeleken had Hartung vaak het gevoel dat hij een lafaard was.

Na drie maanden was hij bij haar ingetrokken, in haar tweekamerwoning, nieuwbouw, met balkon en afvalkoker. Een jaar later werd Natalie geboren, ze kregen van de arbeidersbrigade een kinderwagen en een wasmachine. In het weekend aten ze roerei, zwommen in het meertje dat na het afgraven van de bruinkool was ontstaan, ze dronken zelfgestookte pruimenbrandewijn en luisterden naar tragische liefdesliedjes, geschreven door een zingende graafmachinemachinist uit Hoyerswerda die zelf ook in een bruinkoolgroeve werkte. Hartung was ’s nachts vaak naast

Tanja in bed wakker geworden en vroeg zich dan af wanneer ze door zou krijgen dat hij niet goed genoeg voor haar was.

De journalist schraapte zijn keel. Hij was een stevig type, met een kaal hoofd en behoorlijk harige handen, die als twee dode dieren voor hem op de toonbank lagen. ‘Neem de tijd, meneer Hartung, het valt vast niet mee om u alles weer voor de geest te halen. Als u wilt, pauzeren we even.’

‘Nee hoor, het is al goed. Maar er is me niets ergs overkomen. Die gevangenis was natuurlijk geen vakantiecamp, maar ik werd er goed behandeld. En ik heb er ook geen twee maanden gezeten, maar hooguit vier dagen.’

De journalist knikte. ‘Dat zijn posttraumatische reacties, meneer Hartung, dat weet ik. Dat overkomt veel slachtoffers, die beschermen zichzelf tegen wat ze hebben meegemaakt door het te negeren.’

De opvallende bezorgdheid van de journalist werkte Hartung steeds meer op zijn zenuwen. Wat bazelde die vent nou? En dan ook nog met zo’n zalvende stem, als van een leerkracht uit het speciaal onderwijs, alsof hij iemand tegenover zich had die verstandelijk beperkt was. Het was dat er geld was geboden, anders had Hartung hem allang naar buiten geschopt. De verslaggever wist van geen ophouden, die beweerde nu zelfs dat hij de geheimhoudingsverklaring had gelezen die Hartung destijds had moeten ondertekenen. ‘Ik weet dat ze u onder druk hebben gezet om met geen woord over uw tijd in de gevangenis te reppen. Maar nu bent u vrij, er kan u niks meer gebeuren! Het is voorbij, meneer Hartung, de Stasi kan u niets meer maken. Nu mag u praten!’

‘Nou, eerlijk gezegd heb ik zo’n beetje alles wel verteld. Hebt u dat geld bij u?’

‘Meneer Hartung, zelf ziet u het misschien niet zo, maar uw verhaal is echt heel bijzonder. Dankzij uw moed hebt u 127 mensen die achter de Muur en achter prikkeldraad leefden de vrijheid geschonken. Daar weet niemand iets van, van deze ingrijpende gebeurtenis. Het is een schitterend verhaal. Het Duitse publiek moet dit horen, uw levensverhaal behoort tot de historische nalatenschap!’

Hartung vroeg zich af wanneer hij het begrip ‘historische nalatenschap’ voor het laatst had gehoord. Waarschijnlijk toen hij een jaar of zestien was, tijdens de lessen staatsburgerschap. De historische nalatenschap van Marx, Engels en Lenin. Hartung had als eindcijfer voor dat vak een dikke onvoldoende gekregen. Niet omdat hij de historische nalatenschap van Marx, Engels en Lenin in twijfel had getrokken, maar omdat hij bij het meisje naast hem, Nadine, jeukpoeder in haar T-shirt had gestopt en zij tot grote hilariteit van de hele klas schreeuwend het lokaal uit was gerend. Alleen mevrouw Sommer had het niet grappig gevonden, en zij was niet alleen Nadines moeder, maar ook hun lerares staatsburgerschap. De beoordeling die zij op zijn eindrapport had gezet had hem bijna zijn stageplek bij de Reichsbahn gekost. ‘Michael schikt zich nog altijd niet zonder problemen in het collectief van de klas,’ stond er. ‘Hij is voor zijn klasgenoten allesbehalve een voorbeeld.’ Wat zou mevrouw Sommer ervan zeggen als zijn leven nog geen 45 jaar later tot historische nalatenschap zou worden gerekend?

‘U begrijpt toch wel dat ik uw verhaal alleen kan opschrijven als u me vertrouwt?’

‘Wat mij betreft schrijft u dat verhaal helemaal niet op. Tenzij u erachter kunt komen wie er echt achter die vlucht zat, dat zou ik ook wel interessant vinden.’

‘Meneer Hartung, waarom doet u zo moeilijk?’ De journalist keek hem radeloos, maar ook een beetje verwijtend aan. Toen ontspande zijn gezicht opeens. ‘Het gaat om het geld, hè? U hebt helemaal gelijk, zo’n verhaal is, zeker als het exclusief is, natuurlijk veel meer waard. Ik zal even met de redactie moeten bellen, maar ik denk dat een beloning van tweeduizend euro mogelijk moet zijn.’

Hartung spitste zijn oren, want tweeduizend euro was bijna net zoveel als hij voor de huur van de winkel tekortkwam. Maar wat kon hij die man vertellen? Hij kon toch niet zomaar iets uit zijn duim zuigen? Wat kon hij nu voor reden hebben gehad om die trein naar het westen te laten rijden? Hij had het in elk geval niet gedaan als hulp aan die lieden die anderen hielpen te vluchten,

van die lui die verdienen aan andermans leed. Hij had zelf niet eens in die trein gezeten. Je moest wel ongelooflijk dom zijn om je eigen hachje voor een vlucht naar het westen te riskeren en zelf in het oosten te blijven.

Hij moest aan Caroline denken, de mooiste vrouw met wie hij ooit samen was geweest. Of nou ja, echt samen waren ze eigenlijk nooit geweest. Ze had het fijn gevonden om door hem het hof te worden gemaakt, om hem in het ongewisse te laten en hem soms wat te geven en er dan weer meteen vandoor te gaan. Toen had hij nog gedacht dat het nu eenmaal zo ging als je op zo'n vrouw verliefd werd, op zo'n bijzonder iemand. Hij had ervan genoten om met haar over straat te lopen en de jaloerse blikken van de andere kerels te zien.

Ze was balletdanseres, ze liep niet, ze zweefde. Haar huid was bijna doorzichtig en haar lichaam zo klein en broos dat Hartung soms bang was dat de wind haar zou meevoeren. Ze hadden elkaar in een biertuin leren kennen, in de Prater in Prenzlauer Berg, op een warme septembernacht. Hij had haar ten dans gevraagd, een of ander rock-'n-rollnummer. Daar kon Hartung op dansen, dat had hij van zijn oudere zus geleerd. In de Prater was hij al een beetje aangeschoten geweest, en hij was naar Caroline toe gestapt, had een buiging voor haar gemaakt en haar de dansvloer opgetrokken.

Caroline had toen net haar opleiding aan de beroemde ballet-academie in Dresden voltooid en ze had maar één droom: in New York in een Broadwaymusical dansen. Daarom had ze het aanbod van de Berlijnse Staatsoper afgewezen en in plaats daarvan op haar achttiende een uitreis aanvraag ingediend. Nadat die aanvraag was afgewezen en ze elders ook geen aanbiedingen meer kreeg, was ze naar Berlijn verhuisd, waar ze privé dansles gaf en wachtte totdat er iets zou gebeuren.

Hartung was een jaar eerder op station Friedrichstrasse begonnen en ze had hem een keer, half voor de gein en half serieus, gevraagd of hij niet een of ander spoortunneltje wist dat naar het westen leidde. Hij had het er zelfs een keer met Ronny over gehad, een ervaren collega die wel eens treinen naar het westen

reed. Ronny zei: 'Zet het uit je hoofd, Micha, ze knallen je zo neer.' En hij zette het uit zijn hoofd, waarna Caroline niks meer van hem wilde weten en een jaar later met een West-Berlijner trouwde die haar ten slotte meenam naar New York.

Natuurlijk, Caroline had een reden kunnen zijn. Hij had nog jaren aan haar gedacht, hij had telkens weer op internet naar haar naam gezocht en op een bepaald moment vernomen dat ze inderdaad op Broadway had gedanst, maar een paar jaar daarna bij een auto-ongeluk om het leven was gekomen.

Hij zag de journalist buiten op straat bellen. Hartung mompelde: 'Zet het uit je hoofd, Micha.' Op een of andere manier moest hij het geld voor de huur wel bij elkaar kunnen scharrelen. De journalist kwam weer de winkel in. 'Goed nieuws, meneer Hartung, de redactie wil het verhaal per se hebben en die tweeduizend euro is geen enkel probleem. En we vinden het ook niet erg dat u momenteel nog niet over de achtergrond wilt uitweiden. Eén ding moeten we wel weten: hebt u tijdens die nacht iemand geholpen om te vluchten? U hoeft alleen maar ja of nee te zeggen.'

Hartung dacht aan de tweeduizend euro, hij dacht aan Caroline. Hij zei: 'Ja.'